

ЭВОЛЮЦИЯ ЛИНГВОПОЭТИКИ ЖАНРА ФРАНЦУЗСКОЙ АВТОРСКОЙ СКАЗКИ С XII В.

The analysis of the main aspects of the French author's tales lingvopoetics evolution, from the genre forerunners till the current stage of its development, tales of the second part of the 20th– beginning of the 21st centuries, is made. The relation to the anterior genre tradition as well as the continuity of such components as supernatural plot elements, compositional and architectonical and narratologic structures is analyzed.

Key words: *French author's tale, lingvopoetics, evolution, concept of supernatural elements, compositional and architectonical structure, narratologic structures.*

УДК 81'373.7 = 512.161

Тищенко К. О., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

КОНЦЕПТ *VATAN* /БАТЬКІВЩИНА В ТУРЕЦЬКІЙ МОВІ: ЛЕКСИКОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ

*Стаття присвячена дослідженню відображення концепту *VATAN*/БАТЬКІВЩИНА в турецькій мові. У результаті лексикографічного опрацювання виокремлено відповідні лексеми. Увагу приділено когнітивному і лінгвокультурологічному аспектам концепту.*

Ключові слова: *концепт, БАТЬКІВЩИНА/VATAN, когнітивна лінгвістика, лінгвокультурологія, лексикографія.*

Ключовим поняттям сучасної когнітивної лінгвістики є *концепт*. Оскільки цей термін знаходиться в тісному взаємозв'язку з людською свідомістю, мисленням і репрезентується в мові, трактування терміну *концепт* допускає варіації з позиції різних дисциплін. У межах дослідження увагу було зосереджено на когнітивному, лінгвокультурологічному та лексикографічному аспектах вивчення концептів.

У рамках дослідження, **актуальність** якого базується на високій значущості концепту *батьківщина* в соціальному житті окремого індивіда і у формуванні національної самосвідомості, був проведений широкий *лексикографічний* аналіз.

Метою дослідження є аналіз специфіки відображення концепту *БАТЬКІВЩИНА/VATAN* у турецькій мові, **об'єктом** є об'єктивований у турецькій мові концепт *БАТЬКІВЩИНА/VATAN*, а **матеріалом** – тлумачний словник Турецького лінгвістичного товариства (*Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük*) [5].

Лінгвісти-когнітивісти, зокрема О. С. Кубрякова, характеризують концепт як “оперативну змістовну одиницю пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи і мови мозку (*linguamentalis*). всієї картини світу, відображеної в людській психіці” [1. 90].

Представники лінгвокультурологічного напрямку змінюють вектор дослідження, визначаючи концепт як базову одиницю насамперед культурного знання. На думку вчених, у концептах знаходять своє відображення не тільки асоціації і розуміння конкретної особистості, але й загальний менталітет носіїв мови.

У цьому контексті, Ю. С. Степанов зазначає: “Концепт – це ніби згусток культури у свідомості людини; то, у вигляді чого культура входить у ментальний світ людини. І, з іншого боку, концепт – це те, за допомогою чого людина – рядова, звичайна людина, не “творець культурних цінностей” – сама входить у культуру, а в деяких випадках і впливає на неї”[2, 40].

В. В. Красних у свою чергу стверджує, що людська свідомість сформована ментефактами, які “є елементами “змісту” свідомості”; під свідомістю розуміється “відображення дійсності”, а під “змістом свідомості” – “ідеальна сторона дійсності”[3, 36]. Вчений припускає, що за шкалою “інформаційність – образність” можна виділити такі категорії:

1) знання – “інформаційні, змістові одиниці, сукупність яких створює певним чином структуровану та ієрархізовану систему”[3, 36];

2) уявлення “включають в себе безпосередньо уявлення та образи, також пов’язані із ними оцінки та конотації”[3, 37];

3) концепти.

При цьому під національним концептом В.В. Красних має на увазі “найбільш загальну, максимально абстраговану і когнітивно опрацьовану ідею “предмета”, яка має у мовній свідомості конкретні репрезентації, у сукупності усіх валентних зв’язків, відмічених національно-культурною маркованістю”[3, 184].

Таким чином, категорія концепту з точки зору когнітивної лінгвістики допомагає зрозуміти механізм того, як людина сприймає дійсність, кодує отриману інформацію, зберігає її у свідомості і вербалізує, а опрацювання концепту із культурологічних позицій допомагає збагнути менталітет лінгвокультурної спільноти.

С. Г. Воркачов, досліджуючи лінгвоконцепт *батьківщина*, пише таке: “Семантична реалія, ім’я якої – “батьківщина”, за всіма критеріями (див.: Воркачов 2005:77) відповідає лінгвокультурному концепту: має високу номінативну щільність, переживається емоційно при попаданні у фокус свідомості, і її ім’я включено в мережу асоціативних зв’язків, що склалися в лексичній системі мови.

Певно, насамперед, лінгвокультурний концепт “батьківщина” – сутність ідеологічна в тому сенсі, що в ньому відбиваються уявлення суспільства (або його частини) про саме це суспільство і про його ідеальний устрій. Слід зазначити, що цей концепт златентноетнонімічний: у ньому в “згорнутому” вигляді присутні погляди етносу на самого себе як на носія певної культури і оцінка власного “національного характеру” [4, 28].

Оскільки *батьківщина*, будучи одним із базових елементів національної самосвідомості, відіграє значну роль у визначенні власної ідентичності як члену окремого народу і відповідного соціуму, цьому концепту приділено особливе місце у житті людини.

Батьківщина є одним із головних концептів, завдяки котрим формується свідомість представників турецької нації. Цей концепт має глибокі історичні корені, у ньому відображений процес розвитку турецького народу і мови.

У межах цього дослідження була підібрана низка лексичних одиниць, завдяки яким у сучасній турецькій найчастіше вербалізується концепт *батьківщина*: *vatan (anavatan), yurt (anayurt), memleket, sila*. Кожна із цих лексичних одиниць має пов’язані між собою, проте нетотожні значення, саме тому вважаємо доцільним привернути увагу до лексикографічного аспекту.

Розглянемо в першу чергу слова безпосередньо тюркського походження. За даними тлумачного словника Турецького лінгвістичного товариства лексема *yurt* у турецькій мові має такі значення [5, 2201]:

- батьківщина, країна, земля, на котрій проживає певний народ із власною культурою;
- рідний край (значення слова в цьому контексті є більш вузьким і дещо відповідає поняттю *memleket*);
- організація, яка допомагає людям, що потребують догляду чи житла;
- намет, в якому жили кочові тюрки;
- гуртожиток;
- місце, де проводяться навчальні курси;
- лікарня;
- країна, край (у переносному значенні); наприклад: *Bu köypehlivanlaryurdudur* – ‘Це село – край борців’;
- місце первісного походження, подальшого масштабного вирощування чи розведення (у переносному значенні); наприклад, *Kahvenin ilkyurdu Yemen'dir*– ‘Смен – перша батьківщина кави’;
- територія літньої чи зимової стоянки турецьких кочівників (діал.);
- земельні володіння, нерухоме майно (заст.)

Отже, ми спостерігаємо певну кількість трактувань, багато із яких прямо чи опосередковано пов'язані із розумінням батьківщини як окремого міста.

Простір використання лексеми *yurt* є досить різноманітним: *yurtbilgisi* – ‘краєзнавство’, *yurt dişi* – ‘закордонном’, *yurtiçi* – ‘в межах країни’, *yurtözlemi* – ‘туга за батьківщиною’, *yurtsever* – ‘патриот’, *anayurt* – ‘батьківщина, вітчизна’, *yeryurt* – ‘місцепроживання’, *babayurdu* = *babaocağı* – ‘отчий дім’, *bakımyurdu*– ‘притулок для людей похилого віку чи інвалідів’, *biçkidikişurdu*– ‘курси кроїння та шиття’, *öğrenciyurdu* – ‘гуртожиток’, *sağlıkyurdu* – ‘лікарня’, *yaşlılaryurdu* – ‘притулок для людей похилого віку’, *yetiştirmeyurdu* – ‘дитячий будинок’, *yurtedinmek* = *yurtutmak* – ‘оселятися, осідати’, *yurtlanmak* – ‘оселятися’; *yurtluk* – ‘масток, володіння’, *yurtsal* – ‘вітчизняний’, *yurtsamak* – ‘тужити за батьківщиною’, *yurtsuz* – ‘той, хто немає батьківщини чи оселі’, *yurttaş*– ‘співвітчизник, громадянин’, *yurttaşlık* – ‘громадянство’.

У коментарях до тексту Абу-л-Газі “Родовід туркменів” міститься інформація щодо того, що термін ‘*yurt*’ (*yurt*) в значенні “місце для кочівлі” широко використовується в Середній Азії та Ірані, починаючи з XIII ст. У цьому джерелі наведена думка російського сходознавця, тюрколога, іраніста та монголіста проф. І. Н. Березіна стосовно етимології зазначеного слова: “Слово *yurt* (юрт), цілком імовірно, походить від дієслова *yur-y* ~ *yor-y* ~ *yur-y* ~ *yor-y* ~ *joer-y* – ‘ходити’, ‘йти’ (ср. *yürümek* – ‘ходити’ в турецькій мові); таким чином, *yur-y*+*t*~*yurt* могло на самому початку означати ‘ходіння’, ‘кочування’, місце для кочівлі”[6].

Тобто спочатку в тюркських мовах під лексемою *yurt* малася на увазі ‘територія для кочівлі’, ‘місце стоянки’. Слід зазначити, що на початкових ступенях розвитку цивілізації тюркомовні племена займалися скотарством та кочували. Першим відомим союзом тюркомовних племен були гуни; історично відбулося декілька переселень тюрків із сходу на захід і в II тисячолітті нашої ери тюрки досягли території Анатолії. Турки-сельджуки в XI ст. почали завоювання земель сучасної Туреччини, які на той час знаходились під Візантією. У 1299 р. була заснована Османська імперія, ця держава стала спадкоємницею сельджуків та завершила боротьбу із Візантією взяттям Константинополя в 1453 р.

Після прийняття турками ісламу в турецьку мову увійшло поняття *vatan*. Це слово арабського походження дуже міцно вкоренилось у свідомості народу і по сей час є найбільш поширеним вербальним відображенням батьківщини.

Первісна релігія тюрків, тенгріанство, мала із ісламом чимало спільного, а налагодженні відносини із арабами посприяли запозиченню не тільки релігії, але і багатьох елементів мови. Якщо розкласти османську мову на складові частини, велика кількість лексичних і граматичних елементів буде запозичена із арабської та перської мов. Проте незважаючи на проникнення арабських позичень у турецьку, слово *yurt* не припинило свого існування, і на

зміну первісному значенню ('місце для кочівлі') прийшло нове значення ('країна, край, батьківщина').

На наш погляд, важливо підкреслити той факт, що під батьківщиною розуміється не тільки країна, у якій людина народилася і громадяннином якої вона є, але й рідний край. Цьому другому значенню відповідає як *yurt*, так і *memleket*.

У сучасній турецькій мові існує цікава тенденція називати терміном *memleket* батьківщину в порівнянні із чимось більш масштабним. Турок може сказати іноземцю, що Туреччина – це *memleket*, проте на запитання іншого турка '*Memleketiniz ne?*' він дасть відповідь, згадуючи певний регіон, іль чи ільче, а іноді й місто чи село.

У тлумачному словнику Турецького лінгвістичного товариства друге значення слова *yurt* – 'рідний край', 'рідні місця' – пояснюється через *memleket*. За даними цього словника лексема *memleket* в турецькій мові має такі значення:

- землі, які знаходяться під владою держави, країна;
- місце, де людина народилася та виросла;
- район, який розглядається з позицій клімату та виробництва; наприклад, *Lübnan; portakal, hurmavemuzmemleketiydi.*(R.H. Karay) – 'Ліван – країна апельсинів, хурми та бананів';
- сукупність людей, що мешкають у окремій країні; наприклад, *Bütün memleketin kadınları bugün, enfağiribile, beyaz giymişler, beyaz örtünmüşler* (H. E. Adivar); 'Всі жінки країни сьогодні, навіть найбідніші, одягнуті в біле, загорнуті в біле' [5, 1366].

Розглянемо похідні від цієї лексеми: *memleketlerarası* – 'міжнародний' (у сучасній турецькій мові більш розповсюджений термін *uluslararası*, тому що саме під *ulus* мається на увазі народ, нація), *memleketçi* – 'патріот', *memleketçivasi* – 'мелодія країни' (вираз із народної пісні-тюркю), *memleketli* – 'той, хто походить із тих же країв, земляк'; *memleketsiz* – 'той, у кого нема рідного краю'.

У семітських мовах згідно із правилами словотвору виділяється корінь, від якого за певною моделлю через додавання голосних та приголосних утворюються нові слова. Отже, у випадку із *memleket* (تملك), беручи до уваги, що перша – *m* є словотворчим префіксом, можна виділити корінь: *m-l-k*. В османській мові для відображення множини поруч із *memleketler* вживалось *memalik* (ممالك), а слово, яке мало значення 'раб' звучало, як *memlük* (مملوك). У всіх цих лексемах ми бачимо спільний корінь *m-l-k*, що походить від слова *mülk* (ملك), яке в сучасній турецькій мові має значення 'майно, зокрема, нерухоме'. Проте застарілим значенням цієї лексеми за інформацією із тлумачного словника Турецького лінгвістичного товариства є 'землі, що знаходяться під владою держави, країна' [5, 1434]. На нашу думку, швидше за все спочатку цей термін вживався для окремих регіонів, які з часом перетворювались на частини країни.

Значення слова *vatan* (وطن) у тлумачному словнику розкривається через *yurt* [5, 2082]. Оскільки першоджерелом цього слова є арабське дієслово 'поселитися', під *vatan* у першу чергу малоса на увазі 'місце, у якому оселялися'. Інша похідна лексема *mevân* (موطن), яка використовувалась в османській мові, також означає місце, край (множина – *mevâtin*).

Слід зазначити, що по відношенню до того, хто народився і виріс на чужині, для позначення батьківщини використовується лексема *sıla*. Це слово вживається у випадках, коли мова йде про зустріч із рідними після розлуки. Слово *sıla* арабського походження та утворено від дієслова 'досягнути' (в турецькій мові палітра дієслів із подібним значенням буде досить великою: *kavuşmak, ulaşmak, erişmek, varmak*).

У контексті лексичної одиниці *sıla*, повернення до рідного дому, батьківщина протиставляється чужині, *gurbet*. Це протиставлення просліджується для всіх вищенаведених лексем, проте в цьому випадку воно є особливо чітким. Звідси й відповідне лексичне і фразеологічне використання: *sıla etmek = silaya gitmek* – 'поїхати на батьківщину, відвідати рідні місця'; *sılaçı* – 'той, хто після розлуки зустрів родичів, повернувшись в рідні місця'; *sıla hastalığı* – 'країна туга за рідними та батьківщиною', буквально 'хвороба за

батьківщиною»; *sıla özlemi* – ‘туга за батьківщиною’, *daüssıla* – утворено від арабського префіксу *dâ* та лексеми *sıla* і має теж саме значення, що і *sıla özlemi* [5, 1753].

Оскільки концепт формується у співвідношенні із іншими поняттями, у тому числі як пов’язаними із ним, так і з тими, що знаходяться у протиставленні до нього, для кращого розуміння концепту батьківщина необхідно простежити паралель *батьківщина* – *чужина*.

Лексема *gurbet* має значення місця, далекого від країв, де людина народилася та виросла [5, 800]. Існує спектр виразів, пов’язаних із цією лексемою, а саме: *gurbetacısı* – ‘туга за батьківщиною’, буквально ‘біль від чужини’, *gurbet çekmek* – ‘нудьгувати за рідними місцями, переживати тяготи чужини’; *gurbete düşmek* = *gurbetellere düşmek* – ‘подаватися до місць, далеких від домашнього вогнища’, *gurbete çıkmak* – ‘поїхати до далеких країв’, *gurbetçi* – ‘той, хто живе на чужині’, *gurbetçilik* – ‘життя на чужині’, *gurbeteli* – ‘чужина’, *diyarı-gurbet* – лексема має значення чужого місця, у яке здійснено переїзд у зв’язку із роботою, навчанням тощо; *gurbetzade* – лексема утворена від арабського *gurbet* та перського *zade* і має значення ‘той, хто проживає на чужині’, *gurbete düşmüş*.

М. Еліачик помітив цікавий факт: “Поняття батьківщини у нас почало набувати ще більшого значення особливо після Танзимату, після Кримської війни 1853-1856 років і російсько-турецьких війн почуття на чужині внесли новий вимір в поняття батьківщини. У минулому, за винятком військової та штатської служби, не було розповсюджено, щоб людина часто покидала місця, де вона народилася та виросла, проте кризова ситуація, яка розвинулась після війн, принесла із собою внутрішню міграцію, в літературу почала входити тема батьківщини і чужини; цю тему почали опрацьовувати новими символами та образами у віршах і прозі” [7, 53].

Османська імперія припинила існування під тиском внутрішніх та зовнішніх проблем, а після Першої світової війни на її місці було побудовано нову державу. Роль Мустафи Кемалю Ататюрка у становленні як республіки, так і сучасного турецького менталітету є безперечною. Якщо звернутись до історії, можна прослідкувати певні тенденції: із приходом Ататюрка концепт *батьківщина* набуває нового значення, асоціюючись в ментальності турецького народу із республіканською формою правління, самостійністю і національною єдністю.

Турецька нація по теперішній час є згуртованою та патріотичною, а лексеми *vatan*, *temleket*, і *yurt*, завдяки яким вербалізується концепт *батьківщина*, викликають у турецького народу емоційний відгук, проте треба зазначити, що у сучасній мові з названих лексем лексема *vatan* є основним і найбільш вживаним засобом вербалізації цього концепту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кубрякова О. С. Краткий словарь когнитивных терминов / Под общей редакцией Е. С. Кубряковой. – М.: Филол. ф-т МГУ им. М. В. Ломоносова, 1997. – 245 с.
2. Степанов Ю.С. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования. – М.: Школа “Языки русской культуры”, 1997. – 824 с.
3. Красних В. В. Этнопсихолінгвістика і лінгвокультурологія: Курс лекцій. – М.: ИТДГК «Гнозис», 2002. – 284 с.
4. Воркачов С. Г. Слово «Родина»: значимостная составляющая лингвоконцепта // Язык, коммуникация и социальная среда: сб. научн. трудов / под ред. В.Б. Кашкина. Воронеж: ВГУ, 2006. Вып. 4. – с. 26-36.
5. Türkçe Sözlük. – Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005. 10 Baskı. – 2244 S.
6. Абду-л Гази «Родословная туркмен» пер. Кононов А.Н. // Текст воспроизведен по изданию: Родословная туркмен. Сочинение Абу-л-гази, хана хивинского. Изд. АН СССР. 1958. – Режим доступа: <http://www.vostlit.info/Texts/rus6/Abulgazi/framepred.htm>
7. Elicaık M. Çerkeşizâde Muhammed Tefîk Efendi'nin Vatan Kasidesi / Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2. Режим доступа: http://sbedergi.karatekin.edu.tr/Makaleler/1542710947_4.kitapcik.pdf

Стаття надійшла до редакції 17.04.2014 р.

Тищенко Е. А., асп.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

КОНЦЕПТ РОДИНА/VATAN В ТУРЕЦКОМ ЯЗЫКЕ: ЛЕКСИКОГРАФИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Статья посвящена изучению отображения концепта РОДИНА/VATAN в турецком языке. В результате лексикографического анализа выделены соответствующие лексемы-вербализаторы концепта. Внимание уделено когнитивному и лингвокультурологическому аспектам концепта.

Ключевые слова: *концепт, родина, когнитивная лингвистика, лингвокультурология, лексикография.*

Tyshchenko K., PhD student,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE CONCEPT OF HOMELAND/VATAN IN THE TURKISH LANGUAGE: LEXICOGRAPHIC ASPECT

The article is devoted to the research of the display of the concept of HOMELAND/VATAN in the Turkish language. Relevant lexical elements have been identified as a result of the lexicographical research. Attention has been devoted to the cognitive and lingvoculturological aspects of the concept.

Key words: *concept, homeland, cognitive linguistics, lingvoculturology, lexicography.*

УДК 811.134.2

Толстова О.Л. к.філол.н., асист.,
Институт філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

СТРУКТУРА ТА СЕМАНТИКА ІСПАНСЬКОГО ФУТБОЛЬНОГО ЖАРГОНУ

У статті подано загальну характеристику іспанського футбольного жаргону. Об'єкт дослідження поділено на професійний футбольний жаргон та жаргон футбольних фанатів. Проаналізовано структуру, функції, сфери вживання, семантичні особливості кожної групи. Футбольні фанати розглядаються як агресивна субкультура, яка протиставляє себе решті суспільства, що відображається у їхньому лексиконі.

Ключові слова: *жаргон, соціолект, субкультура, футбол, футбольні фанати, лексема.*

Соціальні явища перманентно впливають на мову. Результат цього впливу – специфіка використання мови представниками різних вікових та соціальних груп – дедалі більше привертає увагу лінгвістів.